

İctimai dəfn komissiyası və onun fəaliyyəti

1990-cı ilin soyuq və şaxtılı 20 yanvar səhəri... Mənfur bolşevik rejiminin zəhmli ordusunun qəfil vəhşi hücumundan sarsılmış, lakin əyilməmiş məğrur xalq öz nifrət-qəzəbini ifadə etmək üçün Bakı şəhərində elan olunmuş hərbi vəziyyətin ciddi qadağalarına baxmayaraq, keçmiş Mərkəzi Komitənin qarşısındakı meydanda etiraz mitinqinə toplaşmışdır...

Qanlı şənbə gecəsində həlak olanlar, yaralananlar, həbs edilənlər, itkin düşənlər haqqında şəhərin müxtəlif yerlərindən, ətraf kəndlərdən alınan yeni acı xəbərlər, bəd məlumatlar, kədərli faktlar dalğalanan dənizi xatırladan mitinq iştirakçılarını daha da həyəcanlandırır... Bir-birini əvəz edən fasiləsiz mitinqin çıxışçıları, törədilmiş cinayətin canlı şahidləri, müxtəlif peşə-sənət sahibləri, yaşlılar, qadınlar, gənclər, mərkəzi və yerli hakimiyyət orqanlarını, bu qırğına qol qoymuş rəhbərləri lənətləyir, xalq mübarizəyə, intiqam almağa çağırırlar.

Ana-bacıların ağlaşması, kişilərin boğuc çıxırıqları, yandırılan partiya biletlərinin tüstüsü, tankların tırlıtısı, vertolyotların uğultusu, yaxından-uzaqdan eşidilən güllə səsləri, təcili yardım maşınını köməyə çağıranların harayı, ətrafdakı hərbcilərin əhatəsi, elə bir dəhşətli mənzərə, köməksizlik-kimsəsizlik, hətta ümitsizlik əhval-ruhiyyəsi, baş verə biləcək daha qorxulu faciələr vahiməsi duyğusu yaratmışdı ki, həmin anlarda insanın keçirdiyi hissləri təsvir edib başqalarına çatdırmaqda qələm aciz, söz isə gücsüzdür. O ağır günləri yaşamaq nə qədər çətin olsa da, görünür, hər halda mümkün idi..., amma həmin anların yaratdığı real təhlükə, qorxu, şəxsi və milli məsuliyyət kimi qarışıq hisslərdən doğan mürəkkəb vəziyyəti obyektiv qiymətləndirib düzgün hərəkət etmək olduqca müşkül məsələ idi...

Azər Nəbiyev, Xəliyeddin Xəlilov, Xalid Muxtarov, Sabir Rüstəmxanlı, Rəhim Qaziyev, Nemət Pənahov, Nəriman Əliyev, İsmayıl İncəli və başqalarının ayrı-ayrılıqda, habelə birlikdə ayaqüstü mübahisəli məsləhətləşmələrdən sonra razılaşıdırılmış ümumi fikri hər an idarəedilməz partlayış həddində olan, qəzəbdən əsəbləri tarına çəkilmiş mitinq iştirakçılarına çatdırmaq, eyni zamanda onların rəyini bilmək üçün çıxış etmək mənə həvalə olundu. Boğuc bir səslə, çətinliklə olsa da, rəhbərsiz şəkildə, lakin ümumxalq mitinqinin qəzəb-nifrət enerjisinə qoşularaq, qətiyyətlə onlara müraciət etdim:

—Qardaşlar, bacılar! Millətimizə ağır faciə üz vermişdir. Xalqımızın qanı axıdılmış, öz haqqını, azadlığını, müstəqilliyini tələb edən oğul-qızlarımız amansızlıqla öldürülmüş, tankların altında əzilmiş, yaralanmış, şikəst edilmiş, həbs olunmuşdur... Bakıda hərbcilər tərəfindən fəvqəladə vəziyyət elan olunmuşdur... Ordu hər işə nəzarət edir, mətbuat orqanları bağlanmış, televiziya sıradan çıxarılmış, radio isə yalnız hərbi komendantlığın əhalini hədələyən xəbərlərini verir... Şəhərdə həbslər davam edir, küçələr hərbcilərin törətdikləri cinayətlərin qan izləri, dağıntıları, vurduqları maddi ziyanları ilə doludur...

Abşeron kəndlərindən, Sabunçu dairəsindən, Gənclik metrosu ətrafından, Tiflis prospektindən, Qurd qapısı istiqamətindən, Salyan kazarmasından, İnşaatçılar prospektindən gecəki qanlı qırğın haqqında yeni məlumatlar alınmaqdadır... Bu ağır itki və faciəli vəziyyətin məsuliyyəti bizə nə qədər çətin görünsə də, ayıq olmağa, yeni cinayətlərə hazır durmuş və açıq desək Mərkəzdən əmr almış hərbcilərə belə bir imkanı verməməyə çağırır...

Sizin qəzəbiniz, nifrətiniz, intiqam hissiniz, göz yaşlarımız, lənət səsləriniz ümummillə kədərimizin necə ağır olduğunu sübut edir... Lakin xalq və millət sarsılma da, əyilməməlidir. Biz ilk növbədə şəhidlərimizin adlarına, əməllərinə görə layiqincə dəfni, uğrunda canlarından keçdikləri Vətən torpağına tapşırılması barədə düşünüb hərəkət etməliyik. Bu bizim milli, dini, insani vətəndaşlıq borcumuzdur. Bütün şəhidlərin bir məkanda, qardaşlıq qəbiristanlığında dəfn olunması məsləhət bilinir... Şəhidlərimizin vaxtilə 1918-ci ildə mart qırğını qurbanlarının dəfn olduğu Dağüstü ərazidə torpağa tapşırılması razılaşıdırılmışdır.

Vaxtı itirmək olmaz! Kim könüllü surətdə bu savab və müqəddəs işdə iştirak etmək istəyirsə, sizdən sol tərəfdəki saatın yanına toplaşsın... Mitinq davam edir.

Mitinq iştirakçılarından bir neçə yüz nəfər əl əl aralığına yolla Dağüstü parka qalxdıq. Orada “Bərpaçı” Tikinti İdarəsinin rəisi Malik Mehdiyevlə görüşüb, uyğun yer seçilməsini onunla, sonra isə hamılıqla razılışib işə başladığımız. İşin həcmi və yerin quruluşunu nəzərə alaraq buraya müvafiq texnika gətirmək təklifinə camaat qəti etiraz edərək bildirdilər ki, “biz şəhidlərimizin qəbirlərini əllərimizlə qazacağıq”.

Doğrudan da, hərbcilərin hədə-qorxularına, axşama yaxın işi davam etdirməyi qadağan etmələrinə baxmayaraq, səhəri gün yenidən Dağüstü əraziyə gələn könüllülər, dərin kədər və sükut içində bir-birini əvəz edərək, yanvarın 21-də axşama yaxın şəhidlər üçün 120 qəbir hazırlaya bildilər.

Xalqın hökmü və İctimai Dəfn Komissiyasının təşkilatçılığı ilə həyata keçirilən bu ümummillə tədbir, ordunun işğalına, onun qəfil hücumuna, törədilmiş vəhşiliklərə, fəvqəladə vəziyyətin sərt tələblərinə qarşı milli etiraz və müqavimətin ifadəsi, habelə azadlıq uğrunda aparılan mübarizənin konkret şəraitə uyğun forması idi. Ən başlıcası isə haqq işimiz və istiqlalımız yolunda başlanmış hərəkətin yeni bir mərhələsi üçün xalqı səfərbər etmək və göstərmək idi ki:

Onlar Şəhid olub Millətimizə,

Qorxmazlıq dərslərini təlim keçdilər.

Fövqəladə vəziyyət şəraitində belə bir addımın atılmasının nə demək olduğunu ABŞ-da nəşr olunan "Los-Anceles Tayms" qəzeti, 1990-cı il 23 yanvar sayında belə qiymətləndirmişdi: "Yanvarın 20 və 21-də gündüz təşkil edilən yürüşlər və 22 -də keçirilən kütləvi dəfn mərasimi hər cür mitinqləri qadağan edən fövqəladə vəziyyətə qarşı açıqca meydan oxumaqdır".

Mərkəzə və yerli hakimiyyət orqanlarına qarşı etiraz, habelə mitinqlərin təşkil edildiyi "Şəhidlər Xiyabanı" ərazisində İctimai Dəfn Komissiyasının çoxcəhətli fəaliyyəti həqiqətən tarixi bir hadisə olub milli azadlıq hərəkatımızın unudulmaz səhifəsidir.

Dəfn üçün rəsmi orqanlardan icazə məsələsini həll etmək Azər Nəbiyevə həvalə olunmuşdu. Fövqəladə vəziyyət şəraitində bütün idarə, təşkilat, qurumların səlahiyyətləri Bakı şəhər komendantlığına keçmiş, onların iş otaqları, seyfələri bağlanıb möhürlənmişdi. O zaman 26-lar rayonunun birinci katibi rəhmətlik Vəli Məmmədov və icra komitəsinin sədri Əli Məmmədovun heç kəslə razılaşmadan, təsadüfən tapılmış rəsmi blankda şəhidlərin Dağlıq parkın ərazisində dəfn olunmasına icazə vermələri, əsl qeyrət və vətəndaşlıq mövqeyi nümunəsi idi.

Eyni sözləri Bakı şəhər Sovetinin sədri Niyazi Qaraqaşlı və onun müavini Ədalət Əzizov haqqında da demək borcumuzdur. Onlar, Mərkəzi Komitə və Nazirlər Kabinetindən fərqli olaraq dəfn işinə aşkar-gizli şəkildə kömək göstərmiş, yeri gəldikdə İctimai Dəfn Komissiyasının işini, fəaliyyətini müxtəlif dairələrdə müdafiə etmişlər.

Tarixi yaddaş və ədalət naminə, xalqın iradəsi və hökmü ilə yaradılmış, elin məsləhətləri, tövsiyələri və nəzarəti altında 42 gün (20 yanvardan-2 aprelə kimi) fəaliyyət göstərmiş İctimai Dəfn Komissiyasının fövqəladə vəziyyət şəraitindəki mürəkkəb, həm də məsuliyyətli işinin səfərbəredici əhəmiyyətini nəzərə alaraq, onun üzvlərinin adlarını Millətimize, eyni zamanda gələcək nəsillərə xatırlatmağı zəruri sayram:

1. Hacı Allahşükür Paşazadə
2. Azər Nəbiyev
3. Xəliyəddin Xəlilov
4. Xalid Muxtarov
5. Nəriman Əliyev
6. İsmayıl İncəli
7. Malik Mehdiyev
8. İbrahim Əliyev
9. Rəhim Qasimov
10. Bağır Bağrov

İctimai Dəfn Komissiyasının köməkçilər dəstəsinin gündəlik gərgin və çevik fəaliyyətinə Etibar Səmədov, Rüstəm Xəlqov başçılıq etmişlər.

Bu komissiyaya din xadimi və fəhlə, jurnalist və mühəndis, inşaatçı və elmi işçi, müəllim və alim kimi cəmiyyətin müxtəlif təbəqələrinə mənsub, ayrı-ayrı peşə-sənət sahiblərinin daxil olması faktı bir tərəfdən onun ümummilliyət xarakter daşıdığına, digər tərəfdən isə xalqın ictimai şüur oyanışının yeni mərhələyə yüksəldiyinin göstəricisi idi.

Eyni zamanda unutmamalıyıq ki, o günlərdə cəmiyyətin bir qütbündə Moskvada təcrid olunmuş vəziyyətdə yaşayan Heydər Əliyevin mərkəzin siyasi rəhbərliyini faciə törətməkdə ittiham etməsi mərdliyi; X.R.Ulutürk, İ.Şıxlı, B.Vahabzadə, A.Məlikov, T.İsmayılov, Ş.Hüseynov cəsələri; A.Paşazadə, E.Qafarova kəskin etirazı; S.Əhmədov, İ.Həmidov, F.Hacıyev, A.Mənsurov kişiliyi; C.Həsənli, Z.Yaqub, E.Salayev, N.Quliyev, C.Əliyev, B.Nəbiyev mövqeyi; Qabil, Anar, Elçin çağırışı; M.Xəzər, E.Əhmədova, S.Əsgərova yangısı; Flora xanım və Sahilə xanım dəyanəti; İ.Mustafayev, A.İbrahimov, T.Bağirov ağısaqqal məsləhətləri; "Səhər" və "Fövqəladə vəziyyət" qəzeti əməkdaşlarının, "Azadlıq" radiosu və "Vətən" cəmiyyətinin vətəndaşlıq qeyrəti durmuşdursa, digər qütbündəki "sapı özümüzə baltaların", neçə üzlü satqınların, yalançı qəhrəmanların, qorxaq ziyalıların, yaranmış vəziyyətdən "faydalanmaq" istəyən yaltaq məmurların, simasız dövlət qulluqçularının ləyaqətsiz hərəkatları, hərbiçilərlə əməkdaşlıq əlaqələri qəzəbli ikrah hissi doğururdu.

Millətin çətin günlərində xalqın iradəsiylə yaradılmış İctimai Dəfn Komissiyası üzvlərinə müxtəlif səviyyələrdə təsirlər göstərilmiş, onlar hədələnmiş, izahat üçün hüquq-mühafizə orqanlarına çağırılmış, böhtan və şantajlara məruz qalmışlar. Belə hallar bir daha təsdiq edir ki, doğrudan da hər hansı millətdə iki millət, iki mədəniyyət, iki əxlaq-davranış normaları olmuş, vardır, görünür, gələcəkdə də olacaqdır.

İctimai Dəfn Komissiyası fəaliyyətini təkcə şəhidlərin son mənzilə yola salınmasının yüksək səviyyədə təşkili ilə məhdudlaşdırmamışdır. Onun üzvləri eyni zamanda həlak olanların siyahısının dəqiqləşdirilməsi, şəhid ailələrinə maddi-mənəvi kömək göstərilməsi, xəstəxanalardakı yaralılara baş çəkilməsi, həbs olunanlar haqqında məlumat toplanması və onların azad edilməsi üçün imzalar toplanması, itkin düşənlərin taleyinin araşdırılması ilə bağlı müxtəlif orqanlara müraciət olunması, "Şəhidlər Xiyabanı" ətrafındakı hərbiçilərlə mürəkkəb münasibətlərin çətinliklə də olsa, nizamlanması, müxtəlif səpkili fitnəkarlıq hərəkatlarının qarşısının alınması, dünyanın müxtəlif qitə və ölkələrindən Bakıya leqal və bəzən də qeyri-leqal yollarla gəlmiş kütləvi informasiya vasitələri nümayəndələrinin yerləşdirilməsi, onların real vəziyyətlə məlumatlandırılması, təhlükəsizliyi, habelə zəruri olduqda yola salınması, matəm içərisində olan xalqda milli azadlıq və vətənpərvərlik hisslərinin gücləndirilməsi, müstəqillik uğrunda mübarizənin davam etməsi ideyasının təbliği, yerli mətbuat orqanlarında Komissiyanın lazımlı işinin

ışıqlandırılıb qiymətləndirilməsi və onun üzvləri ilə müsahibələrin təşkil olunması, Xiyabanın ərazisinin təkcə gündüzlər deyil, gecələr də istər hərbiçilərin, istərsə də öyrədilmiş qrupların xəbis hərəkətlərindən qorunması istiqamətində öz həyatlarını təhlükə altında qoysalar da, xüsusi bir fədakarlıqla çalışmışlar.

İctimai Dəfn Komissiyasının ilk 42 gün və sonrakı illərdə də “Şəhidlər Xiyabanı”nda həyata keçirdiyi müxtəlif tədbirlərin yüksək səviyyədə, xalqımızın şərəf-ləyaqətinə, dini-millî xüsusiyyətlərinə, mənəvi-əxlaqi dəyərlərinə uyğun təşkilində Vaqif, Gündüz, Əbdül, İsgəndər, Seyfulla, Adil, Təfəkkür, Fərhad, İlham, Xəlil, Mehman, Cavanşir, Yaşar, Eldar, Möhsün, Üzeyir, Mötəbər, Rahib, Vasif, İxtiyar, Məhəmməd, Tamerlan, Əli, Feyruz kimi insanların gərgin əməyi, böyük zəhməti, əvəzsiz səyləri, həqiqətən unudulmazdır və hörmətə layıqdır.

... Xatırlayıram, guya Bakıda “cəmiyyəti bir neçə silahlı terrorçu öldürülmüş”, yaxud Azərbaycanda “islam respublikası” yaratmaq istəyirlər kimi Mərkəzin qərəzli böhtanlarına, uydurmalarına cavab olaraq, yanvar ayının 22-dən başlayaraq, bir neçə gün ərzində 50 nəfərdən artıq şəhidin dəfnini və onların arasında ixtiyar kişinin, yaşlı qadının, məktəbli uşaqların, kor rus əlinin, yəhudi həkimin, tatar sürücünün, ləzgi yangınsöndürənin, gənclərin, tibb bacısının olması, hakim dairələri qorxuya salmışdı.

Mərkəzin “islam təməlciliyi” ilə bağlı əsassız iddialarına gəldikdə, “Nyu-york tayms” (ABŞ) qəzeti müxbirinin sualına İctimai Dəfn Komissiyasının cavabında bildirilmişdir ki, “Şəhidlər Xiyabanı”nda azərbaycanlılarla bir məkanda, yan-yanı rus, tatar, yəhudi, ləzgi millətindən olanlar da dəfn olunmuşlar. “Bizi islam təməlciliyində günahlandırılar. Biz fundamentalist olsaydıq, yəhudiləri və rusları burada dəfn edərdikmi?”

Mərkəzin hakim dairələri də onların yerlərdəki buyruqqualları öz vəhşi əməllərinin faciəli nəticələrini ört-basdır etməyə çalışaraq, şəhidlərin bir məkanda dəfninin əleyhinə olsalar da, lakin xalqın qəti əzmi qarşısında buna nail ola bilmədilər. Bu məsələyə toxunan “Baltimor san” qəzeti yazmışdı: “Moskvanın rəsmi məlumatlarında ölənlərin sayının 83 nəfər olduğu bildirilmişdir. Amma jurnalistlərin və yerli sakinlərin dediyinə görə həlak olanların sayı yüzlərdədir”. Sonrakı araşdırmalar Qanlı Yanvar hadisələrində Bakıda həlak olanların sayının 132 nəfər olduğu müəyyənləşdirsə də, lakin əslində nə qədər kədərli səslənsə belə, ürək ağrısı ilə etiraf etməliyəm ki, şəhidlərin sayı xeyli çox olmuşdur.

İngiltərədə nəşr olunan “Qardian” qəzeti 22 yanvar 1990-cı il sayında yazmışdı: “Bu hərbi əməliyyatı əsassız bir qorxu və səksəkənin nəticəsi kimi yozmaq olar. Ordunun hücumu zamanı günahsız adamların (cavanların, qadınların, uşaqların) vəhşicəsinə güllələnməsi, tankların özlərini onların altına atan cavanları basıb keçməsi, tonqallar ətrafında qızınan azərbaycanlıların üzərinə hücumu keçərək, cəsədlərin tanınmaz hala salınması bütün dünya ictimaiyyəti tərəfindən pislənməlidir”.

ABŞ, Kanada, İngiltərə, Yaponiya, Türkiyə, Çin, İran, Macarıstan, Misir, İtaliya, Almaniya, Braziliya, Polşa kimi müxtəlif ölkələri təmsil edən jurnalistlər, “Şəhidlər Xiyabanı”nda İctimai Dəfn Komissiyasının üzvləri, buraya ziyarətə gələnlər, şəhid ailələri və hadisələrin iştirakçıları, habelə şahidləri ilə söhbətlərində, görüşlərində səmimiyyətlə etiraf edirdilər ki, Bakıya gələndə qədər onların burada baş vermiş hadisələrə münasibətləri birmənalı olmamışdır. Lakin öz gözləri ilə gördükləri, apardıqları müsahibələr, peşə təcrübələri, müxtəlif ictimai təbəqələrin nümayəndələri ilə ünsiyyətləri, onları obyektiv surətdə tamamilə başqa məntiqi nəticələrə gətirib çıxarmışdır. Kütləvi informasiya vasitələri nümayəndələrin əksəriyyəti yerli rəhbərliyin fəaliyyətsizliyini, Salyan kazarmasındakı qanlı hadisələri, dinc əhaliyə qarşı qadağan olunmuş vasitələrdən istifadə olunmasını, hərbiçilərin özbaşınalıqlarını qətiyyətlə pisləmiş, mübarizəmizə rəğbət bəsləmiş, xalqımızın ləyaqəti və nəciyyəti önündə hörmətlə baş əymişlər.

Qeyd etməyi zəruri bilirəm ki, 20 Yanvar şəhidlərinin dəfninin təşkili və “Şəhidlər Xiyabanı”nın xalqımızın müqəddəs and yeri, habelə uca ziyarət məkanına çevrilməsində İctimai Dəfn Komissiyası müstəsna bir rol oynamışdır. Snayperlərin hədəfi olmuş; hərbiçilərin hədə və təhqirlərinə məruz qalmış; dövlət məmurlarının nifrət və istehzaları ilə qarşılaşmış; “sapı özümüzdən olan baltaların” ləyaqətsiz hərəkətləri və qərəzli böhtanları ilə rastlaşmış; yaxın-uzaq tanışların “qayğıkeş” məsləhətlərini, “Şəhidlər Xiyabanı”nın tez-gec “dağıdılacağı”, hakimiyyətlə baş-başa gəlməyin “yaxşılıqla qurtarmayacağı”, gördüyümüz işin “faydasız olduğu” barədə öyüd-nəsihətlərini eşitmiş, lakin xalqın inamına, gücünə arxalanmış, tarix qarşısındakı məsuliyyətini dərk etmiş İctimai Dəfn Komissiyası, onun fədakar köməkçilər dəstəsi öz vətəndaşlıq və övladlıq borclarını yerinə yetirmişlər.

Qanlı 20 Yanvar hadisələrindən sonra fəvqəladə vəziyyət və əslində hakimiyyətsizlik şəraitində cəmiyyətdə milli birliyə nail olmaq, şəhidlərin dəfnini təşkil etmək, milli-azadlıq mübarizəsinin yeni mərhələsi üçün xalqın inamını özünə qaytarmaq məqsədilə:

Ölümə, cəfaya hazır olmayan

Millət hazır deyil, azadlığa da

ideyasının açıq-aydın hikmət işığında:

Nə yatmışan, qoca Vulkan, sənlinləyəm

Ayağa dur Azərbaycan, sənlinləyəm!

səfərbəredici mübariz çağırışının:

Bəsdir fəraq odlarından kül ələndi başımıza

Dur ayağa! Ya azad ol, ya tamam yan Azərbaycan!

istiqamətindəki İctimai Dəfn Komissiyasının ictimai-siyasi fəaliyyəti obyektiv elmi-nəzəri və ədalətli mənəvi-əxlaqi meyarlarla dəyərləndirilməlidir.

Şübhəsiz, konkret şəraitin məntiqi nəticəsi olub, tarixi zərurət kimi meydana çıxmış belə bir müstəqil qurum, bütün xalqın bir parçası kimi onun səlahiyyətli nümayəndəsi rolunu oynamışdırsa, xalq isə bütövlükdə bu milli qurumun yaradıcısı, arxası, məsləhətçisi və istiqamətləndiricisi olmuşdur. İctimai Dəfn Komissiyası tərəfindən irəli sürülmüş şəhidlərin qırx və hər il anım günlərinin keçirilməsi, “Şəhidlər Məscidi”nin tikilməsi, Xiyabanda Əbədi Məşəl yandırılması, ərazinin abadlaşdırılaraq şəhidlərin ad və əməllərinə layiq yenidən qurulması, burada şəhidlərin şərafinə əzəmətli abidə ucaldılması, fəxri qarovul xidmətinin təşkili, Muzey yaradılması, Vahid Xatirə Kompleksinin formalaşması, “Şəhidlər Xiyabanı” ərazisinə xüsusi status verilməsi və əvvəlki nəsilərin azadlıq mücahidlərinin dünyanın müxtəlif ölkələrindəki qəbirlərinin bu müqəddəs məkana köçürülməsi, nəhayət buranın milli yaddaşımızın Əbədi Ziyarətinə və And Ocağına çevrilməsi kimi milli qeyri-şərəf yüklü ideyaların da müəllifi “hər bir hakimiyyətin mənbəyi” sayılan xalqın özü olmuşdur. Xalqın səsi isə Tanrının səsidir.

Bizim günlərimizdə xalqın və millətin haqq səsinə eşitmək, onun müxtəlif səpkili qayğıları ilə yaşamaq, şəhidlərimizin uğrunda canlarından keçdikləri müstəqilliyimizi qorumaq, ölkəmizin pozulmuş ərazi bütövlüyünü bərpa etmək, vahid Azərbaycan ideyasını reallaşdırmaq, cəmiyyətin sosial təbəqələşməsi prosesinin kəskinləşməsinə yol verməmək, demokratik islahatlar xəttini davam etdirmək, əhalinin maddi-mədəni həyat səviyyəsini yaxşılaşdırmaq, iqtidar-müxalifət münasibətlərini Vətənə sədaqət, millətə xidmət müstəvisində tənzimləmək elə nəcib vəzifələrdir ki, yalnız bu istiqamətdəki söylərimizlə başımız üzərində əbədi dolaşan narahat şəhid ruhlarına əbədi rahatlıq gətirə bilərik:

Şəhidəm, sönmərəm, bil,
Torpağa dönmərəm, bil,
Ürəklərdə yaşaram
Canlıyam, ölmərəm, bil.
Allah cəmi şəhidlərə rəhmət eləsin.
Onların məğrur ruhları şad olsun.
Müqəddəs qəbirləri nurla dolsun. Amin!

**İctimai Dəfn Komissiyasının sədri
Hacı Qüdrət Əbdülsəlimzadə.**